

Tomten.

Följande frågor avse det övernaturliga väsen, som tänkes uppträda i människoliknande, manlig gestalt såsom hjälpare, tjänare eller beskyddare för en gård (eller familj). Han vårdar sig om husdjuren, ladan, visthusboden; tillrättavisar försumliga tjänare etc. Hans närvaro tänkes ofta medföra tur och lycka. Ibland eller på vissa håll tänkes han på ett orättfärdigt sätt öka husbondens egendom. På somliga håll retas han med folk och driver allehanda ofog. Han kan slutligen även ha demoniska eller djävulska egenskaper.

Detta väsen har olika benämningar i olika delar av landet, t.ex. tomte, godtomte, tomtebisse, tomtegubbe, tomtkarl, tuss, gårdsrå, stallgubbe, pyssling, nisse, godnisse.

Vid besvarandet av frågorna nedan bör besvararen söka noga utforska vad som verkligen sagts och ansetts av gammalt på orten.

Uppteckna ej sådant som hämtats ur jultidningar, böcker, föredrag etc. och ej hör hemma i ortens muntliga tradition.

(Benämningen tomte användes av denna frågelista men skall av besvararen endast användas om den är traditionell på orten.)

Alla de berättelser eller sägner, som nedan efterfrågas, skola utskrivas så utförligt, som de brukar berättas på orten.

- a) Vad kallades tomten i orten?
- b) Tänktes han vara en god eller ond varelse? Kunde man vara glad åt att ha en tomte i gården eller ansågs det farligt eller skamligt?
- c) Hur menade man att tomten såg ut? Som ett barn, en gubbe? Var han enögd? Hur var han klädd? Vad hade han på huvudet?
- d) Är berättelsen om tomten som fick nya kläder, skor eller handskar känd i orten?
- e) Vet man att berätta om tomten, som hånades, därför att han pustade över en liten börda eller kom bärande ett enda strå?
- f) Känner man till sägnen om att tomten fann att vilan var god?
- g) Har man hört talas om att någon orenat tomtens matskål? Vem var det som orenat tomtens matskål?
- h) Har man berättat någon sägen, vari det förekommer, att tomten talar om "sju skylar, sju mil" e.d.?
- i) Uppges det ha hänt, att en bonde flyttat från sin gård för att bli av med tomten, men att denne följt med på flyttlasset?
- j) Har man hört sägnen om att smöret (sirapen) sjönk till botten i tomtens grötfat, så att denne trodde, att man glömt lägga smör i gröten åt honom? Hämnades tomten? På vad sätt?
- k) Har man berättat om tomten som dödade bondens bästa ko men ångrade sig och skaffade en ny?

- 1) Känner man till berättelsen om vad tomten sade, då någon slog honom i huvudet med en yxa?
- m) Har man hört berättas om en nattgammal tomte?
- n) Är sägnen om att tomten lagt någon människa över eller invid brunnöppningen känd?
- o) Påstås det ha inträffat att tomten flätat manen på hästarna?
- p) Har man hört om tomten gjort ofog, så att han t.ex. vräkt ut allt hö eller skottat in gödsel i ladugård eller stall eller att han på annat liknande sätt ställt till obehag?
- r) Uppgives det, att tomtar råkat i slagsmål med varandra?
- s) Har man berättat om att tomten ej kunnat tåla en häst av ett visst utseende (färg)?
- t) Berättelsen om tomten, som erbjuder drängen att få låna tomtens vantar - får ohöviskt svar - hämnas?
- u) Berättelser om att tomtar samla på mat eller smörgåsar, som de erhållit av sitt husbondefolk, för att ha till ett vittnesbörd på den yttersta dagen?

Finnas sägner eller berättelser om tomtar av ännu annat slag i denna tradition skola även dessa upptecknas.

Uppgiv vilken ort (socken och by) som avsetts vid frågornas besvarande. Uppgi ålder och födelseort (socken och by) för de personer som lämnat uppgifterna!